

SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM

„HOGY A JÖVŐ SZÁMÁRA DOLGOZHASSUNK, A JELENT KELL ELŐSZÖR MEGMENTENI.”

AZ 1873-AS VÁLSÁG ÉS SZÉLL KÁLMÁN PÉNZÜGYMINISZTERSÉGE

Széll Kálmán (1843–1915) családi hátterét, tanulmányait és ifjúkorát, Vörösmarty Ilonával kötött házasságát, Deák Ferenchez fűződő viszonyát, illetve közéleti pályafutásának legelső lépéseit – 1867 őszén szolgabíróvá, valamint 1868 júniusában országgyűlési képviselővé történő megválasztását Szentgotthárdon – korábban két írásban tárgyaltam már a *VERITAS Évkönyvekben*.¹ Az alábbi tanulmányban azon a kanyargós úton kísérem végig Széll pályafutását, mely a mandátumszerzéstől a pénzügyminiszteri kinevezéséig vezetett 1875 márciusában. Abban, hogy az út kanyargós volt, fontos szerepet játszott az 1873-as gazdasági krach, amely komoly kihívás elé állította a magyar államháztartást. Ezért 1873-at mintegy középpontba állítva, Széllnek a válság előtti, alatti, és azt követő politikai megnyilvánulásai kerülnek bemutatásra.

A KIBONTAKOZÁS ÉS TAPASZTALATSZERZÉS ÉVEI

Amint az ifjú, alig 25 esztendőes Széll elfoglalta helyét a képviselői padosorokban a többi honatya között, igen aktívnak bizonyult. Magára vállalta a képviselőház egyik jegyzői funkcióját, valamint a központi és a pénzügyi bizottságok előadói posztját,² emellett számos eseti (például egy-egy konkrét törvényjavaslat tanulmányozására

¹ SCHWARCZWÖLDER Ádám: Generációkon átívelő építkezés. Széll Kálmán útja a siker kapujáig. In: *VERITAS Évkönyv 2018*. Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, 2019. 7–22. – Uő: Házasság és karrierépítés a kiegyezés Magyarországon – Széll Kálmán, Vörösmarty Ilona és Deák Ferenc. In: *VERITAS Évkönyv 2019*. Szerk. FARKAS Judit Antónia et. al. Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, 2020. 26–39.

² A tekintélyesebb Deák-párti képviselők „nemigen voltak hajlandóak olyan tisztségeket elfogadni, amelyek állandó fáradságos munkásságot igényeltek. Keresve kerestek tehát a pártban olyan képviselőket, akik ilyen tisztségekre vállalkoztak [...], a nemesen törekvő Széll Kálmánnak annyi jutott belőlük osztályrészül, amennyit csak megfeszített erővel volt képes ellátni.” SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ Teréz: *Széll Kálmán életrajza*. Budapest, Vajna és Bokor, 1943. 18. (A továbbiakban: S. HALÁSZ, 1943.)

felállított) bizottságban játszott szerepet. Tisztségeiből eredően sokat szerepelt, bizottsági előadóként ugyanis az ő feladata volt a többségi vélemény megszövegezése és a képviselőház plénuma elé tárása. A jegyzők (összesen hatan voltak) szerkesztették és írták alá az ülések jegyzőkönyveit, összeállították a felszólalók sorrendjét, összeszámolták a szavazatokat, valamint a képviselőház „minden iratait nyilván tartják, a nyomtatványok hibátlanságára felügyelnek, az irattár és az iroda egész személyzete az ő igazgatásuk és ellenőrzésük alatt áll [...]”.³ Széll 1869-től rendre a delegációs üléseken is szerepet kapott. Ezek a tisztségek sok esetben precíz munkavégzést igényeltek és rendszeres lekötöttséget jelentettek, anyagi előnnyel pedig csak részben jártak (a ház jegyzői dupla képviselőiapidíjat kaptak).⁴

Széll tehát sokat dolgozott, ezt viszont alkalomadtán láttatta is.⁵ Sokoldalú tevékenységét a neves publicista, Kecskeméthy Aurél (írói álnevén Kákay Aranyos) is tollhegyre tűzte, aki azonban ironikusan arra is rávilágított, hogy Széll munkásságának egy része „sziszifuszi” jelleggel történt. „Minap azt álmodám, hogy egy napilap szerkesztője vagyok. Kopognak, benyit hozzám Széll Kálmán: »Jó napot!« »Hozta Isten! Minek köszönhetem e szerencsét?« »Hoztam Önnek valamit.« »Örülök rajta s mi légyen az?« »Ez az alsó-háznak a pipaszurkáló-adó ügyében kiküldött bizottmánya által választott albizottmánynak jelentése. Még ezt egy lap sem kapta meg tőlem, kegyedé az elsőség. Mellékesen megemlítheti Ön, hogy a bizottmány engem akart előadóul választani, de minthogy a krumplicukor enquetéről kell holnap referálnom, s azonkívül a házadó-, padlásadó-, kulcslyukadó törvényjavaslatok iránt kiküldött bizottmányok jegyzője vagyok – helyettem Bujanovics Sándor választatott meg.«⁶ Kecskeméthy is elismeri ugyanakkor, hogy Széll „tiszteletre méltó talentum

³ A képviselőház rendszabályai, 181. §. *Képviselőházi irományok 1865–1869.* VII. 221. (454. számú irat).

⁴ E tekintetben továbbra is az 1848-as rendelkezések voltak irányadóak, a képviselők 5 forintapidíjban és évi 400 forint lakbértámogatásban részesültek. Aapidíját minden olyan teljes hónapra kifizették, amelyikben akár csak egyetlen ülés is volt. (1848. évi V. tc. 56. §.) A törvényhozás nyári szünetének hosszától függően tehát az évi mintegy 1400–1600 forintot kitevőapidíjjal Széll esetében duplán kell számolnunk.

⁵ Andrassy Gyula miniszterelnöknek például azt írta, azért nem tudta tiszteletét tenni nála, mert „a ház bizottságaibani elfoglaltságom miatt, mely nem hagyott e héten egy pernyi szabad időt sem, eddig nem teljesíthettem”. Széll Kálmán levele id. Andrassy Gyula grófhoz, Pest, 1870. május 15. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), P4, 59. tétel.

⁶ KÁKAY Aranyos [Kecskeméthy Aurél]: *Nagy férfaink. Legújabb fény- és arnyékképek.* Budapest, 1874. 33–34. (A továbbiakban: KÁKAY, 1874.) Bujanovics Sándor (1837–1918) 1865–1881, majd 1887–1896 között képviselte Eperjest az országgyűlésben. Az 1867–1875 közötti években Széllhez hasonlóan számos adminisztratív feladatot látott el a képviselőházban (jegyző, bizottsági előadó, delegáció tagja). „Nincs név, mely oly gyakran fordulna elő – legalábbis magyar lapokban, – mint e kettő. Nincs osztályülés, országos ülés, bizottmányi ülés, delegationális ülés, – de nem is képviselhető – Bujanovics Sándor és Széll Kálmán részvéte és aláírása nélkül.” Uo.

és munkaerő”, továbbá nem törtető, nem minél előbb jól fizető, de kevés munkával járó hivatali állásba vágyó egyén, mint – Kecskeméthy szerint – a többi fiatal „úri-fiúcska”.⁷

Széll tehát egyrészt eltökéltsége és – részben fiatal korából is fakadó – munkakedve révén emelkedett ki a több száz országgyűlési képviselő mezőnyéből. Hajlandó volt magára vállalni rendszeres munkával – igaz, némi plusz fizetéssel is – járó feladatokat, amely pozíciókban jól helyt állt. Tisztségei révén sűrűn szerepelt a képviselőházban, bekerült a politika „vérkeringésébe”, arca, neve egyre ismertebbé vált. Másrészt Deák Ferenc legszűkebb környezetének tagjai közé tartozott, amivel az Andrássy-, a Lónyay-, és a Szlávay-kormányoknak, valamint párttársainak is számolnia kellett. Harmadrészt pénzügyi-közgazdaságtani ismeretekkel rendelkezett, amit a döntően „csak” jogász honatyák közül kevesen mondhattak el magukról. Széll már a kezdetektől jó politikai érzékkel váltogatta a *pénzügyi szakember* és a *pénzügyekhez értő politikus* szerepkörét. Szakmai (pénzügyi) alapon támogatott vagy kritizált egy-egy ellenzéki, vagy – erre is akadt példa – kormánypárti kezdeményezést.⁸ Idővel a képviselőház pénzügyi bizottságában (amelynek szerepe kiemelten fontos volt a költségvetési vitákban) is egyre nagyobb tekintélyre tett szert, az 1871. és különösen az 1872. évi költségvetés összeállításában is kiemelt szerepet játszott, amikor a pénzügyi bizottság jelentős mértékben átszabta a kormány által benyújtott költségvetési tervezetet. Nagy elismerést váltott ki a bizottság jelentése – amelynek szövegezése főként az ő érdeme volt –, valamint Széllnek a vita során tett többi felszólalása.⁹ „Úgy beletanult az államháztartás rendszerébe, összes részleteibe, hogy nincs a Házban, ki vele versenyezhetne, [...] kívülről tudja a budgetet” – írta róla Kecskeméthy Aurél.¹⁰

Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy fiatal kora ellenére Széll már 1870 májusától egymás után kapta a kormányzati felkéréseket államtitkári és miniszteri pozíciókba – ő viszont egyik felkínált lehetőséggel sem kívánt élni.¹¹ Bizonyosan

⁷ Uo.

⁸ Széll pályafutásának 1868–1874 közötti éveiről ld. továbbá Ifj. BERTÉNYI Iván: Családi háttér és egyéni karrierépítés. Széll Kálmán útja a politikai elitbe. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. Uő. Budapest, Széll Kálmán Alapítvány – MCC, 2015. 67–82. (A továbbiakban: BERTÉNYI, 2015.) – S. HALÁSZ, 1943. 21–29.

⁹ BERTÉNYI, 2015. 73.

¹⁰ KÁKAY, 1874. 39.

¹¹ A forrásokból nem derül ki pontosan, hogy Andrássy Gyula miniszterelnök melyik minisztérium vezetésére kérte fel Széllt, amikor 1870 tavaszán átszervezte kormányát (ez akár a pénzügyi, a közlekedési, vagy az ipari tárca is lehetett), mindössze Széll elutasító válaszlevelét ismerjük 1870. május 15-ről. (MNL OL, P4, 59. tétel). 1871 elején belügyminisztériumi államtitkárnak szerették volna megnyerni – erről egy szüleikhez címzett levele árulkodik (S. HALÁSZ, 1943. 25.). 1871

a saját függetlenségére is vigyázó Deák is erre sarkalhatta Széllt, esetleg ő maga sem akart túl korán vezető hivatalt magának, hiszen az a gyors bukás veszélyét is magában hordozhatta. Különösen a pénzügyi válság begyűrűzése óta számított állandó pénzügyminiszter-jelöltnek,¹² Szlávy József miniszterelnök valóságban könyörgött neki Kerkapoly Károly 1873. decemberi lemondása után, Széll azonban köszönettel visszautasította az invitálást. Tegyük hozzá, a válság évében szinte reménytelennek látszott úrrá lenni az ország pénzügyeinek káoszán, Szlávy senki mást sem talált pénzügyminiszternek, így 1874 márciusáig a kormányfő vette át a pénzügyi tárca vezetését is.

A magyar államháztartás ugyanis az 1870-es évek első felében nagyon nehéz helyzetbe került. Az állami kiadások 1868 és 1873 között 147,5 millió forintról 251,2 millióra, vagyis mintegy 70%-kal növekedtek. A kiadások megugrásával a bevételek nem tudtak lépést tartani, 1868–1873 között 154,1 millióról csak 18%-kal, 181,7 millióra emelkedtek. A hiányt, valamint a kiemelten fontos beruházásokkal (mint például a vasútépítésekkel, folyamszabályozásokkal, kormányzati építkezésekkel) kapcsolatos kiadásokat ezért az állam kölcsönökből fedezte: 1867–1872 között mintegy 193 millió forintnyi hitel felvételére került sor, utóbb már a korábbi adósságok törlesztése is csak új kölcsönökből volt lehetséges.¹³ Az 1873-as válság tehát az államháztartást már eleve kritikus állapotban érte.

SZÉLL ÉS AZ 1873-AS KRACH

Az 1873 előtti időszak, a *Gründerzeit* gazdasági-politikai elitjét a túlfűtött bizakodás jellemezte. Sőt, ez az 1850-es évek óta tartó, spekulációs jelleget öltő alapítási láz¹⁴ nem magyar, nem monarchiai, hanem az egész világgazdaságot átható jelenség volt.

júniusában Andrassy a kabinetből távozó Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter posztját ajánlotta fel Széllnek, a magyar kormány vezetését 1871 novemberében átvevő Lónyay Menyhért pedig Széll pénzügyminisztersége kapcsán puhatolózott. (HALÁSZ Imre: Széll Kálmánról. *Nyugat*, 1915/17. 945. A továbbiakban: HALÁSZ I., 1915.)

¹² „Mint rendesen lenni szokott, hogy akinek magának is van mit enni, azt mások is meghívják ebédre, aki nem könnyen fogad el hivatalt, hanem szabadkozni: azt kínálgatják.” KÁKAY, 1874. 38.

¹³ KATUS László: Magyarország államháztartása a dualizmus korában. In: *Receptek válságra. Pénz és gazdaság a 20. század első felében*. Szerk. DÉVÉNYI Anna – RAB Virág. Pécs, Pro Pannónia, 2007. 81. (A továbbiakban: KATUS, 2007.)

¹⁴ Ahogy a pikírt mondás tartotta: „ha nekem sincs semmim és neked sincs semmid, akkor már pont van annyink, hogy alapítsunk egy gyárat!” 1867–1873 között 170 ipari részvénytársaságot és több száz pénzintézetet alapítottak Magyarországon. KATUS, László: *Hungary in the Dual Monarchy*. New York, Columbia University Press, 2008. 213. (A továbbiakban: KATUS, 2008.)

Az 1873-as nagy gazdasági világválság¹⁵ az Osztrák–Magyar Monarchia piacait sem kímélte. A pánik hatására 1873. május 9-én összeomlott a bécsi tőzsde, ami a szoros kapcsolat nyomán a budapesti tőzsdét is gyorsan bedöntötte. A tőzsdekrach hatására a kül- és belföldi hitelpiac szinte azonnal befagyott, így a bajba került cégek nem jutottak kölcsönhöz. A válság során Magyarországon 50 bank és 64 ipari részvénytársaság ment tönkre. A csődközelben lévő állam sem segíthetett, sőt a beruházásait is kénytelen volt szinte teljesen visszafogni. A világválság legjobban talán Magyarországot rázta meg, ahol „különösen súlyossá tette a helyzetet, hogy egy fejletlen, gyermekcipőben járó modern szektort érintett, s hatásában egymást erősítve találkozott az első igazán jelentős kapitalista ciklikus válság, s az utolsó hagyományos típusú demográfiai és élelmezési válság.”¹⁶

A mélyponton, 1873 nyarán Magyarországot csak egy hajszál választotta el az államcsődtől, Kerkapoly Károly pénzügyminiszter ugyanis július végén még nem tudta, hogy augusztusban miből fogja kifizetni az állami tisztviselőket.¹⁷ Az utolsó pillanatban összekoldult rövid lejáratú hitelekből tengődött az állam,¹⁸ míg végre novemberben sikerült egy nagyobb volumenű, középlejratú, 153 millió forintos, két részletben lehívható kölcsönt szerezni egy, a válságot viszonylag átvészelő, Rothschild-vezetésű konzorciumtól,¹⁹ azonban igen súlyos feltételek mellett. A hitel első felét, 76,5 millió forintot szinte azonnal szükséges volt lehívni, ezt már 1878-ban vissza kellett fizetni, 6%-os kamatra, fedezet gyanánt pedig nemcsak az állami jövedelmeket, hanem a vagyont is le kellett kötni.²⁰

Miután Széll Kálmán 1875–1878 közötti pénzügyminisztersége a kritikus helyzetben lévő államháztartás rendbetételének jegyében telt, indokoltnak tűnik a kérdés:

¹⁵ Ez a válság volt „a globalizálódó világ első igazán jelentős kihívása”. VÖRÖS Katalin: Az 1873-as gazdasági válság és az 1872-es, 1884-es ipartörvények összefüggései. In: *Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2012. Konferenciakötet*. Szerk. SÍPOS Norbert – GUNSZT Dóra. Pécs, PTE, 2012, 238–239.

¹⁶ KATUS, 2008. 2104. 1873-ban tombolt Magyarországon az utolsó nagy, több százezer áldozatot szedő kolerajárvány, az ország egyes részei karantén alatt álltak. Ráadásul a szélsőséges tavaszi-nyári időjárás miatt rekordalacsony volt a termés, a lakosság jelentős része éhezett. A három kritikus tényező természetesen egymást is erősítette. Ld. továbbá KÖVÉR György: *1873. Egy krach anatómiája*. Budapest, Kozmosz Könyvek, 1986. (A továbbiakban: KÖVÉR, 1986.)

¹⁷ KATUS, 2007. 82.

¹⁸ Kerkapoly pénzügyminiszter Bécsben jutott egy 5 millió forintos váltókölcsönhöz, októberben pedig Berlinben újabb 6 millióhoz. Eljárása miatt az országgyűlés pénzügyi bizottságában azt vágták Kerkapoly fejéhez, hogy egy házaló zsidóhoz hasonló módon kopogtatta végig egész Európát hitelért. KÖVÉR, 1986. 99–104.

¹⁹ A hitelező konzorcium vezetői, „a pénzkirályok szinte packáztak a meggyengült, súlyát veszített magyar állammal”. Vargha Gyula kortárs visszaemlékezését idézi BERTÉNYI, 2015. 80.

²⁰ KATUS, 2007. 82. – KÖVÉR, 1986. 103–104.

a pénzügyi bizottság oszlopos tagjaként, a kormánypárt egyik prominens, pénzügyekhez értő politikusaként terheli-e őt felelősség annak a krízishelyzetnek a kialakulásában, amitől később meg kellett mentenie a magyar államot? Miként vélekedett az ország eladósodásában rejlő komoly veszélyről, amely előbb-utóbb az 1873-as krach elmaradása esetén is könnyen súlyos pénzügyi problémát eredményezhetett volna Magyarország számára?

Széll 1871. szeptember 23-án a pénzügyi bizottság előadójaként (saját véleményét is beleszöve) szólalt fel egy 30 milliós államkölcsön tárgyalása során. Hangsúlyozta, hogy a hitel olyan beruházásokat hivatott fedezni, amelyek „rendes közjövdelemből, általában az állam bevételeiből nem fedezhetők”, az állami jövedelmeket ugyanis „oly mérvre fokozni, hogy azok által rendkívüli befektetéseket lehessen eszközölni: ez ferde financiai politika lenne”. A nagy investíciók gazdaságélénkítő hatásúak, azok tehát előbb-utóbb adóbevételt termelnek, így a kölcsönt könnyebb lesz visszafizetni – hangzott Széll érvelése.²¹ A bökkenő viszont az volt, hogy az eredetileg valóban állami beruházásokra²² tervezett hitel jelentős részét is már a korábbi kölcsönök (és az időközben egyre terhesebbé váló vasúti állami kamatgarancia-összegek)²³ törlesztésére kellett fordítani.²⁴

1871 novemberében, az 1872. évi, 42 milliós deficitet tartalmazó költségvetés tárgyalása során a szeptemberihez hasonló okfejtést láthatunk Széll beszédében. A rendkívüli kiadásokat csak kölcsönökből lehet fedezni, ezekre a stratégiai beruházásokra viszont szükség van, és majd később, amikor ezek a befektetések elkezdnek megtérülni (adóforintokat termelni), akkor az ország képes lesz visszafizetni az adósságokat. Megvédte az egyre terhesebb, a költségvetésben 9 millióra rúgó vasúti kamatgaranciákat. „Ez nem egyéb, mint elhelyezése – megengedem, hogy bizonytalan időre, s megengedem, hogy némely esetben veszteséggel, de elhelyezése – az állam értékének [...] mely később, ha azon vaspályák majd jövedelmeznek: vissza

²¹ *Képviselőházi napló* (a továbbiakban KN), 1869–1872, XVII. 119–122.

²² Állami vasutak és csatornák építését, karbantartását, valamint a fiúmei kikötő kiépítését célozta a kölcsön, (hasonlóan az 1868-ban felvett 65 millió forinthez). Széll szerint már akkor lehetett tudni, hogy legalább 90 millióra lesz majd szükség a tervbe vett beruházásokra. Uo. 119–120.

²³ Azért, hogy a befektetőket ösztönözze, a magyar állam a vasútépítő vállalkozásoknak az egyes vonalakra fix minimális jövedelmet garantált. Amennyiben a forgalom nem érte el a garantált összeget, a kincstár kipótolta azt. Például a később elhíresült korrupciós ügyekbe keveredett, 1875-re csődbe jutott Magyar Keleti Vasút Társaságnak 1869-ben német mérföldenként (mintegy 7,5 km) 46 750 forint jövedelmet garantált a magyar állam. KÖVÉR György: Állam – bank – vasútépítés. A magyar keleti vasút (1868–1873). In: *A felhalmozás íve. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok*. Budapest, Új Mandátum, 2002. 274–283.

²⁴ KÖVÉR, 1986. 91.

fognak téríttetni. Ha valamely kiadást jogosítva van ezen nemzedék megosztani a jövőjével [...] és hitelművelettel fedezni: úgy állítom, hogy ezen kiadás az.”²⁵

A képviselőházban 1872 decemberében tárgyalta újabb 54 milliós állami hitelszerződés már sokakkal szembesítette az államkassza súlyos helyzetét. Ezt az összeget ugyanis – Magyarország történetében először, de közel sem utoljára – már bevallottan nem újabb beruházásokra, hanem a korábban keletkezett adósságok törlesztésére tervezték igénybe venni. Ráadásul Széll volt az, aki az amúgy is sokkolt honatyáknak megadta a kegyelemdőfést, kifejtve, hogy az eladósodás lejtőjén egyelőre nincs megállás, mert a jelenleg hiányzó 40 millió mellett 1873-ra újabb (minimum) 26 milliós deficit van előirányozva a költségvetésben, tehát még további kölcsönökre is szükség lesz, mert máshonnan nem lehet fedezetet találni a hiányzó összegekre.²⁶

Egy hónappal később viszont, az 1873. évi költségvetés vitájában elmondott terjedelmes beszédében²⁷ (1873. január 31.) Széll a pénzügyi bizottság előadójaként összességében ismét megvédte az 1867 óta működő kormányok gazdálkodását – ezúttal is a már szokott érvekkel: az „évszázados mulasztásokat” pótló állami beruházások az országot erősebbé, műveltebbé, végső soron vagyonosabbá teszik, megteremtik a szebb jövőt a haladás biztosításával.²⁸ Ugyan a takarékoság szükségességéről is beszélt, azonban csak azokon a területeken, „ahol vitális érdeket nem sért”, és abból a célból, „hogy több maradjon azon kiadásokra, melyekben fukarkodni nem szabad”.²⁹ Az adórendszer reformját is szóba hozta, de hangsúlyozva, hogy az adók nem támadhatják a tőkeképződést, a takarékoság lehetőségét és a „szerzési képességeket” sem.³⁰

Miután Széll Kálmánnak is annyira tetszett a „birtokos gazda – magyar állam”-hasonlat, hogy az 1871-es, az 1872-es és az 1873-as költségvetés vitájában is élt vele,³¹ összegezzük mi is ezen a párhuzamon keresztül Széll 1873. januári nézeteit a magyar állam gazdaságpolitikájával kapcsolatban. „A helyzet, melyben ma az ország áll, sokban hasonlít azon gazda helyzetéhez, ki [...] hogy elmaradt gazdaságát a kor viszonyaihoz emelje: nagy áldozatokat vállal, nagy költségekkel és nagy tőkékkel előteremtí azon sok szükségletet, melyekkel előbbre akarja vinni gazdaságának állapotát, itt-ott többet is költ, mint amennyi a folyó jövedelme. [...] Az ily gazdának

²⁵ KN 1869–1872, XVIII. 108–111.

²⁶ KÖVÉR, 1986. 90–91.

²⁷ KN 1872–1875, III. 361–375.

²⁸ „Nekünk emelkednünk kell és haladnunk minden irányban, [...] finánciális politikánknak alap és fő kérdése a haladásban rejlik.” Uo. 375.

²⁹ Uo. 374.

³⁰ Uo. 375.

³¹ Természetesen nem szóról szóra ugyanazt mondta mindhárom alkalommal, maga a hasonlat és a fő tartalmi elem viszont ugyanaz.

bizonyára lesznek napjai, midőn kétszeres súllyal érzi e terheket, lesznek idők, midőn talán a mostoha viszonyok következtében e terhek alatt leroskadni látszik, lesznek idők, midőn befektetései még nem hozván meg a várt gyümölcsöket, helyzete komolyan inti, hogy egész erejét szedje össze. [Ha azonban] egész eréllyel, elszántsággal, és biztos, határozott célok kitűzésével lankadatlanul munkál azon célok elérésére, és az arra megfelelő helyes eszközöket megválasztja és okszerűen alkalmazza: övé lesz a jövő, kezében tartja azt s nem kell kétségbe esnie.”³²

A tőke (akár hitel útján) természetesen elengedhetetlen a modernizációt jelentő és hosszú távon jövedelmet termelő beruházásokhoz, a magyar állam helyzete azonban ekkor már inkább az adósságszpirálra emlékeztetett. A ház többségéhez hasonlóan optimista Széll bizonyára úgy gondolta, hogy a „mostoha viszonyok” már beálltak, ennél rosszabb már nem lesz, ezt átvészelve a „gyümölcsözés” időszaka következik. A feketeleves azonban hátra volt, 1873 májusától érkezett csak el az az időszak, amikor „egész eréllyel, elszántsággal, biztos, határozott célok kitűzésével” és lankadatlan munkával kellett dolgozni – igaz már nem a szebb jövőn, hanem a totális csőd elhárításán.

Már a krach után, a 153 milliós kölcsön képviselőházi tárgyalásakor, 1873. november 25-én tett felszólalásában Széll – ezúttal a központi bizottság előadójaként – azzal indokolta a hitel felvételének szükségességét, hogy másként az állam egyszerűen nem tudná kifizetni kötelezettségeit. A korábban optimista Széll ezúttal már „szomorú tapasztalásokról” beszélt a vasúti kamatgaranciák kapcsán, amely összegek jelentősen megszaladtak. Az 1874-re várható bevételeket illetően is pesszimista volt, mondván elképzelhető, hogy az 1873-as szintet sem fogják elérni. „A bizottságok [a pénzügyi és a központi] más utat, mint azt, hogy kölcsön útján szabaduljon az ország e helyzetéből, nem láttak, és nem látják azt sem, hogy az európai jelen, teljesen megrázkódott hitel- és pénzügyi viszonyok között, más előnyösebb és kedvezőbb kölcsönnek [...] kieszközlésére valaki felelősséget vállalhasson. [...] Hogy a jövő számára dolgozhassunk, a jelent kell először megmenteni.” Széll ezúttal nyomatékosította, hogy a hitel által nyert időt „a háztartás bajainak gyökeres orvoslására” kell fordítani.³³ Felszólalásán tisztán érezhető a mentalitás megváltozása, ugyanakkor feltűnő, hogy ezúttal teljesen elkerülte beszédében az egyes szám első személyt, és a borús helyzetről kizárólag a bizottság nevében beszélt. Széll gondolkozásában a szigorú takarékoság irányába történő elmozdulást figyelhetünk meg akkor is, amikor a pénzügyi bizottság előadójaként a rossz termés miatti inség enyhítésére tervezett, 13 millió forintos kormányzati beavatkozásról nyilatkozott. Az elkép-

³² KN 1872–1875, III. 373–374.

³³ KN 1872–1875, VIII. 79–82.

zelést Széll és a bizottság nem tehetette magáévá, ugyanis „ha az ország pénzügyei megengednék, hogy az állam közvetett úton a pénzhiányon segítsen, [...] a baj forrását sok helyen megszüntetné. Ez azonban nem történhetik meg.” A bizottság inkább a „nagyon üdvösnek” tartott önszegélyezést ajánlotta: „az önszegély felébresztése és az arra való buzdítás a legteljesebb út, melyet az állam a segély nyújtásában követhet.”³⁴ Mindez élesen eltér attól, ahogy Széll néhány hónappal korábban vélekedett: „az állam föladata: adni minél többet, [...] és ha többet ad: akkor többet is követelhet.”³⁵

Konkréten az 1873-as gazdasági válság előidézésében Széllt értelemszerűen nem terhelheti felelősség. A magyar állam pénzügyi helyzete 1873 elején viszont már a tőzsdekrach, a kolera vagy a rossz termés nélkül is igen aggasztó volt. Az előző oldalakon idézett felszólalásai ellenére sem szabad azonban ebben a folyamatban Széll Kálmán felelősségét túldimenzionálni, ugyanis közel sem magányos sziklaként állt nézeteivel a pesszimizmus tengerében. Magyarország gazdálkodására nála sokkal nagyobb befolyással rendelkező politikusokat (miniszterelnököket, pénzügyminisztereket, pártvezéreket) és általánosságban a gazdasági-politikai elitet is a túlfűtött bizakodás jellemezte.³⁶ Mindettől függetlenül tény, hogy Széll a képviselőházban következetesen kiállt a Deák-párti kormányok gazdaságpolitikája mellett, azzal szemben semmilyen alternatívát sem vázolt fel,³⁷ felszólalásaiban a *Gründerzeit* általános optimizmusa érhető tetten, és gondolkozása csak a válság hatására változott meg.

„CSINÁLJATOK JÓ POLITIKÁT, ÉS ÉN CSINÁLNI FOGOK JÓ PÉNZÜGYPOLITIKÁT”³⁸ – AVAGY MIKOR ÉRDEMES PÉNZÜGYMINISZTERI TÁRCÁT VÁLLALNI?

Különösebben nem szükséges hangsúlyozni, hogy milyen végzetes következményekkel járt volna, ha mindössze hat évvel azután, hogy az alkotmányos-parlamentáris Magyarország saját kezébe vehette állami életének és pénzügyeinek kezelését, államcsődöt kellett volna jelentenie. Ezzel alapvetően kormánypárti és ellenzéki oldalon egyaránt tisztában voltak, konszenzus alakult ki az átfogó reformok szüksé-

³⁴ Idézi: KÖVÉR, 1986. 121–122.

³⁵ KN 1872–1875, III. 375.

³⁶ Bővebben ld. KÖVÉR, 1986. 90.

³⁷ Ld. BERTÉNYI, 2015. 73–74.

³⁸ A korábbi híres francia államférfi, Jacques Turgot mondását idézi SCHLETT István: *A politikai gondolkodás története Magyarországon*. II. köt. Budapest, Századvég, 2010. 643.

gességéről – azonban ettől függetlenül a pártok nem mulasztották el kölcsönösen egymás felelősségét felhánytorgatni és taktikailag kihasználni a helyzetet.

Az államkincstár katasztrofális helyzetének orvoslásához keserű pirulákat – szigorú takarékossgot és megvonásokat, illetve jelentős adóemelést – kellett volna lenyelni. Egyértelmű volt, hogy a népszerűtlen intézkedések ódiúmat csak egy erős és egységes, jelentős képviselőházi többséggel rendelkező kormánypárt által támogatott pénzügyminiszter vállalhatja fel. Az 1867 óta kormányzó Deák-párt bomlási folyamata viszont éppen ezekben az években gyorsult fel. A párt centruma – melyhez Deák Ferenc közvetlen környezetének tagjaként Széll is tartozott – mellett egyre inkább önállósodott a Sennyey Pál körül szerveződő konzervatív csoport, továbbá a volt miniszterelnök, Lónyay Menyhért személyes hívei (a „vacsorapárt”) is egyre inkább külön frakciót alkottak.³⁹ Érthető tehát, hogy az 1875-ös pártegyesülés előtt Széll nem látta megfelelőnek a politikai hátteret a szanáláshoz, a nagyon valószínű kudarc miatt nem vállalkozott a pénzügyminiszterségre, hiába kérelték.

A Deák-párt és az elvileg a dualista rendszer „lojális ellenzékének” számító, Tisza Kálmán nevével fémjelzett Balközép Párt valamilyen formában történő egyesülésének gondolatát nem csak a pénzügyi problémák idézték elő, hiszen már viszonylag korán, 1868–1869 fordulóján történtek kezdeti tapogatózások.⁴⁰ A pénzügyi összeomlás réme mindazonáltal erőteljes lökést adott a nehézkesen haladó folyamat-hoz.⁴¹ Ghyczy Kálmán, a Balközép elnöke és „egyetlen valódi pénzügyi kapacitása”⁴² 16 követőjével kilépett pártjából, majd miután a Deák-pártból is 16-an csatlakoztak hozzájuk, 1873 decemberében Középpárt néven alakítottak pártot. A Középpárt lett volna hivatott arra, hogy eljuttassa a pártfúzió előfutárának szerepét, csak hogy erre egyszerűen még nem érett meg a politikai helyzet. Amikor 1874 márciusára a Szlávy-kormány helyzete immár teljesen tarthatatlanná vált, az új, Bittó István⁴³ vezette

³⁹ CSENGERY Antal: *Hátrahagyott iratai és feljegyzései*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1928. 332–333. (A továbbiakban: CSENGERY, 1928.) – KATUS, 2008. 115–116.

⁴⁰ DEÁK Ágnes: „Ő csak Deák és nem Deákparti.” Deák és pártja 1869 után. In: *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873*. Szerk. MOLNÁR András. Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2004. 312. (A továbbiakban: DEÁK, 2004.)

⁴¹ A „fúziós frazeológia” szerint a két párt egyesülésére eleve azért volt szükség, hogy így az eddig megosztott erőknél ezután összefogva sikerül kilábalniuk a pénzügyi válságból. Valójában a fúzió nélkül mind a Deák-pártra, mind a Balközép Pártra elgyengülés és bomlás várt volna. SZÁSZ Zoltán: A konzervatív liberalizmus kora. A dualista rendszer konszolidált időszaka. In: *Magyarország története tíz kötetben. VI/2. Magyarország története 1848–1890*. Szerk. KOVÁCS Endre. Budapest, Akadémiai, 1979. 1170.

⁴² HALÁSZ I., 1915. 946.

⁴³ Bittó Istvánt, a képviselőház elnökét Deák ajánlotta Ferenc Józsefnek, mindazonáltal ő is tudta, hogy Bittónak a hátszaga és a „személyes tekintélye is hiányzott ahhoz, hogy új életet leheljen a politikai és pénzügyi válság által sújtott ország vezetésébe”. BERTÉNYI, 2015. 79.

kabinet megalakítása körüli tárgyalások (amelyeket személyesen a Budapestre érkező Ferenc József vezetett) során Tisza Kálmán és Sennyey Pál sem volt hajlandó támogatásáról biztosítani az új kormányt. Bittó eleve csak a pártfúzió létrejöttéig vállalta el a miniszterelnökséget, de így is kijelentette, hogy „épkézláb” pénzügyminiszter nélkül nem hajlandó kabinetet alakítani.

Így hát valóságos „pénzügyminisztervadászat” vette kezdetét Budapesten. Talán véletlen, talán az izgalmak viselték meg őket, mindenesetre érdekes, hogy a potenciális jelöltek közül Sennyey Pál és Széll Kálmán is hirtelen beteget jelentett. Az ennek ellenére Széllhez hivatlanul beállító Ghyczy Kálmán nem érezte súlyosnak Széll állapotát. „[B]eteg hírére hallván meglátogattam [Széllt], feküdt, vagyis inkább leöltözve ült az ágyban, az igaz, de ép, jó színben, és egészen élénk volt. Persz Wadeáltam a pénzügyminiszteri tárca elfogadására, azonban erősen szabadkozott, egyáltalában megtagadta.”⁴⁴ A szintén „nagybeteg” Sennyeyvel ugyanígy járt. Szegény Ghyczy jól érezte, hogy ezek után ő maga lehet az „elejtendő nemes vad” ezért fel-alá kocsikázott a városban, hogy senki se találja otthon. Amikor azonban azért, hogy vizeljen, visszatért lakásához, ott találta az őt már órák óta váró Pápay Istvánt, Ferenc József titkárát, aki felcitolta a Várba. Ott egyből fogadta őt Ferenc József, Ghyczy pedig hazafias érzelmeitől áthatva a király szemébe nem tudott nemet mondani, így végül ő lett a Bittó-kormány pénzügyminisztere. A megkönnyebbült Széll egy rövid üzenetben fejezte ki háláját és megbecsülését, amiért – kvázi helyette – Ghyczy magára vállalta a reménytelen küldetést. Ghyczy meg is jegyezte naplójában, miszerint pénzügyminiszterségének hírére „úgy látszik, ő [Széll] is meggyógyult, mert a cédulát még az ágyban írta, de másnap már kimehetett [...]”⁴⁵

Ghyczy Kálmán korábban sem csinált titkot abból, hogy csak adóemeléssel, szigorú megszorításokkal és az adóbehajtás hatékonyságának fokozásával tudja elképzelni az államháztartás rendbetételét. Pénzügyminiszterré történő kinevezése után a képviselőházban is ilyen értelemben nyilatkozott, felvállalva a kezdeményezés népszerűtlenségét. Hirtelenjében viszont ő sem tudott mást tenni a fizetésképtelenség elhárítására, mint hogy már 1874 tavaszán lehívja a 153 milliós kölcsön második felét (az első 76,5 milliót ugyanis jórészt az 1873-as hiányok fedezésére kellett fordítani), erre meg is kapta a felhatalmazást a képviselőháztól. Az 1875 januárjában kezdődő költségvetési vita során viszont már ösztűz fogadta Ghyczyt. A Deák-párt és a Bal-közép soraiból is hevesen támadták az adóemelési koncepcióját. A pénzügyi bizott-

⁴⁴ Ghyczy Kálmán naplóját idézi KOZÁRI Monika: Ghyczy Kálmán naplója az 1874. évi kormányválságról. *Történelmi Szemle*, 38 (1996/1.) 120.

⁴⁵ Uo. 120–122. Az események részletes elemzéséhez ld. továbbá SZIGETI István: „*Hazámnak hasznos polgárja kívánok lenni.*” *Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808–1888)*. Budapest, Gondolat, 2012. 282–284, 290–293. (A továbbiakban: SZIGETI, 2012.) – BERTÉNYI, 2015. 78–79.

ságban is parázs viták zajlottak. Széll támogatta Ghyczy politikáját, a többség viszont ellenezte, emiatt Széll nem volt hajlandó ismertetni a bizottság többségi jelentését a képviselőházban és lemondott előadói tisztségéről.⁴⁶ A Deák-párt és a Balközép részéről egyaránt mutatkozó bizalmatlanság azt is kétségessé tette, hogy a kormány egyáltalán meg tudja-e szavaztatni a költségvetést, ami egyértelművé tette a Bittó-kabinet kudarcát. Ghyczy pénzügyminisztersége mindazonáltal úttörő jellegű volt, mert a pártfúzió után Széll Kálmán többé-kevésbé az ő javaslataira támaszkodva kezdett hozzá a pénzügyi konszolidáció megvalósításához.⁴⁷

A Balközép vezére, Tisza Kálmán 1875 februárjában végül már elérkezettnek látta az időt a Deák-párttal történő egyesülésre. Február 3-i elhíresült beszédében Tisza kijelentette, hogy a súlyos pénzügyi helyzet miatt a közjogi kérdéseket háttérbe kell szorítani.⁴⁸ Tiszát február 15-én fogadta az uralkodó, akit meglepéssel töltött el Tiszának a közjogi kérdések tekintetében megváltozott álláspontja, legalábbis úgy gondolta, hogy meg lehet vele egyezni.⁴⁹

Természetesen Széll is aktív részese volt az eseményeknek, egyrészt a Deák Ferencsel való kommunikációban,⁵⁰ másrészt a fúziót közvetlenül megelőző február 19-i és 25-i, szűk körű, kétpárti egyeztetésekben játszott fontos szerepet. A Balközép

⁴⁶ MATLEKOVITS Sándor: *Magyarország államháztartásának története 1867–1893*. I. köt. Budapest, 1894. 535.

⁴⁷ Ghyczy Kálmán pénzügyminiszteri működését bemutatja SZIGETI, 2012. 293–306. – HALÁSZ I., 1915. 947–948. – BERTÉNYI, 2015. 79–81.

⁴⁸ 1874-ben főleg azért futottak zátonyra a koalíciós egyezkedések, mert Tisza fenn kívánta tartani szabadságát a kiegyezési törvény megváltoztatására, ez viszont Ferenc József számára volt elfogadhatatlan. Tisza 1875. január–februári „pálfordulásában” egyéb tényezők mellett Andrássy Gyula külügyminiszter játszhatott fontos szerepet, aki Bécsben Ferenc Józsefet, Budapesten Tiszáékát „puhítva” szorgosan egyengette a fúzió útját. Bővebben ld. WERTHEIMER Ede: *Gróf Andrássy Gyula élete és kora*. II. köt. Budapest, MTA, 1913. 218–219.

⁴⁹ Bár a beszélgetés tartalmát közvetlenül nem ismerjük, a különböző beszámolók alapján közvetve erre lehet következtetni. (Vö. M. KONDOR Viktória: *Az 1875-ös pártfúzió*. Budapest, Akadémiai, 1959. 136–137.) Tisza 1875. február 19-én a Deák-párt vezetőinek (köztük Széll Kálmánnak) megnyugtatására is megerősítette, „[...] hogy nézete szerint egy miniszternek semmi irányban nem szabad bárminő akciót megindítani a korona előleges beleegyezése nélkül.” CSENGERY, 1928. 339.

⁵⁰ Deák Ferenc megromlott egészségi állapota miatt 1874-től személyesen már nem vett részt a párt-életben. Ettől függetlenül még mindig jelentős tekintélye volt a kormánypártban, a fontosabb ügyekről tájékozódott, kikérték a véleményét. (DEÁK, 2004. 318–319.) Nem lehetett biztosan tudni, hogy Deák miként fog reagálni a fejleményekre, ugyanis több felejegyzés árulkodik arról, hogy ugyan elismerte Tisza Kálmán politikusi nagyságát, tisztelte, de nem kedvelte őt. Az aggodalmak végül alaptalannak bizonyultak. „[T]i benne éltek a pártban; tegetek úgy, mint a legjobbnak találjátok a hazára” – monda Deák Széllnek, áldását adva a fúzióra. (SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY Ilona: *Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből*. Budapest, Pallas, 1926. 142–143.) Más leírásokból tudjuk ugyanakkor, hogy Széll mellett bizonyosan a leköszönő miniszterelnök, Bittó István, és a leendő kormányfő, Wenckheim Béla is egyeztetett Deákkal a fúzióról.

és a Deák-párt vezetőinek február 19-i tanácskozásán hamar kiderült, hogy a két párt közötti egyetlen komoly vita a közeljövő pénzügyi politikájának kérdésében van.⁵¹ A Deák-pártiak a kiadások szigorú csökkentése mellett az azonnali és jelentős adóemelés is elengedhetetlennek tartották. Széll Kálmán számszerű adatokkal alátámasztva, részletesen bemutatta, hogy adóemelés nélkül 1876 elejére Magyarországnak igen súlyos helyzettel kellene szembenéznie. A megszorításokat Tiszáék is szükségesnek vélték, a lakosság adóterheinek intenzív növelését viszont *egyelőre* nem, hiszen Ghyczy ezen javaslatát korábban hevesen támadták az országgyűlésben. Így „[...] a politikai morál kényszere alatt állván, lehetetlennek tartották ez évben – erre különös súlyt helyeztek – az adóemelés bármely módjába beleegyezniök”⁵² – így az értekezleten nem is sikerült dűlőre jutni a kérdésben.⁵³

A leendő miniszterelnök, Wenckheim Béla⁵⁴ lakásán február 25-én este újra összeültek a Balközép és a Deák-párt vezetői.⁵⁵ Sokáig úgy tűnt, ezúttal sem közelednek az álláspontok. Széll ismét azon aggodalmának adott hangot, hogy az állami jövedelmek jelentős és haladéktalan fokozása nélkül 1876 elején beáll a fizetéseképtelenség. Tisza viszont úgy gondolta, hogy előbb a végletekig kell elmenni a takarékoskodásban, aztán a lakosság adózóképességét kell növelni (vagy legalábbis elindítani a folyamatot), valamint mielőbb meg kell kezdeni az új gazdasági kiegyezési tárgyalásokat Ciszlajtániával.⁵⁶ Ha még ezek után is szükséges, csak akkor lehet az adókat tovább emelni. A balközépi képviselők ezúttal is a korábban már említett „politikai

⁵¹ A Deák-pártot Szlávay József, Csengery Antal, Gorove István és Széll Kálmán képviselték, míg a Balközép Párt részéről Tisza Kálmán, Simonyi Lajos, Péchy Tamás és Várady Gábor voltak jelen.

⁵² CSENGERY, 1928. 339.

⁵³ Az értekezletről bővebben ld. OLÁH Gyula: *Az 1875-ik évi fúzió története*. Budapest, Franklin, 1908. 307–308. (A továbbiakban: OLÁH, 1908.) – CSENGERY, 1928. 336–339.

⁵⁴ Wenckheim Béla, a korábbi Ófelsége személye körüli miniszter eleve csak ideiglenesen, az 1875 nyarán esedékes országgyűlési választásokig vállalta el a kormányfői posztot.

⁵⁵ A Deák-párt részéről Széll Kálmán, Csengery Antal, Gorove István, Kerkapoly Károly, Horváth Lajos, Pulszky Ferenc és Wahrmann Mór, míg a Balközép részéről Tisza Kálmán, Tisza László, Simonyi Lajos, Várady Gábor, Péchy Tamás, Nikolics Sándor és Móricz Pál voltak jelen.

⁵⁶ Tisza legalább a gazdasági közösség néhány kérdésében igyekezett fenntartani korábbi ellenzéki programjának egyes elemeit, amelyek az állami pénzügyek rendezése szempontjából sem voltak mellékeseek. Tisza a közös jegybank helyett önálló magyar jegybankot szeretett volna felállítani, amelyiktől olcsó hitelt remélt Magyarország számára. Emellett magyar szempontból kedvezőbb vámtételeket kívánt, illetve a közvetett adók rendszerének megváltoztatását indítványozta. A Monarchiában ugyanis az egyes termékek árába épülő adókat a piac közössége miatt Ciszlajtánia és Magyarország csak együtt szabályozhatta. A fennálló rendszer azért volt hátrányos Magyarország számára, mert a fogyasztási adókat közvetlenül a termelők a gyárak fizették annak az országnak, ahol a telephelyük volt. A Magyarországon eladott sör és cukor nagy részét osztrák gyárak termelték, amelyek tehát Ciszlajtániának fizették az adót. A magyar államot így ért éves veszteséget 6–13 millió forintra becsülték. KATUS, 2008. 121.

morálra” hivatkoztak, miszerint 1875-ben nem tehetik meg, hogy támogatják az adóemelést, de jelezték, hogy utána viszont már hajlandóak lennének rá. Széll erre azt felelte, hogy az állami jövedelmek fokozása nélkül számításai szerint 1876-ra mindössze 17 millió forintot lehet átvinni 1875-ről, holott 53 millióra lenne szükség. Ez akkora különbség, hogy azonnali adóemeléssel sem lehet kiegyenlíteni, hitelre lesz szükség. Viszont már csak azért is szükséges a bevételek növelése, „[...] mert oly nemzet, mely még készséget sem tanúsít önerején, bár erőfeszítéssel is, segíteni magán, a hitel használásához sikerrel nem folyamodhatik, vagy igen drágán kénytelen azt megfizetni.”⁵⁷ A legtöbben lógó orral, kiábrándultan távoztak az értekezletről, csak Csengery Antal, Wenckheim és Széll maradtak ott Tisza Kálmánnal. Ebben a szűk körben végül sikerült kompromisszumra jutni, Tisza megígérte, hogy a törvényhozás következő ülészakának elején, tehát az 1875 nyarán esedékes választások után, már támogatni fogja az intenzív adóemelést. Ezt az ajánlatot a többiek elfogadták, továbbá abban is megállapodtak, hogy néhány új adónemet minél hamarabb keresztülvisznek az országgyűlésben, a nyári választásokat mielőbb megtartják, az új törvényhozást pedig már szeptemberre összehívadják a királlyal.⁵⁸

Mindezek után viszonylag gyorsan eldőlt az is, hogy a fúzió utáni új párt Sennyey Pál konzervatív csoportja és Lónyay Menyhért „vacsorapártja” nélkül fog megalakulni.⁵⁹ Széll Kálmán volt a pénzügyminiszteri poszt egyértelmű várományosa. Február utolsó napjaiban a Wenckheim-kormány többi tagját is kiválasztották. Tisza Kálmán – bár ennek ideiglenességével mindenki tisztában volt – belügyminiszter lett, így rá hárult a nyári választások lebonyolításának feladata. Az előre megbeszélte forgatókönyv szerint 1875. március 1-én, a Hungária szálló dísztermében gyűlt össze a Deák- és a Balközép Párt, hogy megalakítsák a Szabadelvű Pártot, majd bemutatkozott az új kormány, végül mindannyian átvonultak a Dorottya utcába, a volt Deák-párt klubjába.⁶⁰ Március 2-án a Budapesten tartózkodó uralkodó fogadta és kinevezte a kabinet tagjait,⁶¹ Wenckheim Béla miniszterelnök pedig március 3-án ismertette a képviselőházban a kormány tízpontos programját, amely teljes egészében az államháztartás rendbetételét célozta.

⁵⁷ CSENERY, 1928. 340–341.

⁵⁸ A február 25-i értekezletről ld. OLÁH, 1908. 309–310. – CSENERY, 1928. 339–344.

⁵⁹ Lónyay és hívei politikájához ld. CIEGER András: *Lónyay Menyhért 1822–1884*. Budapest, Századvég, 2008. 404–406.

⁶⁰ MÓRICZ Pál: *A magyar országgyűlési pártok küzdelmei a Deák és Balközép pártok egybeolvadásáig*. II. köt. Budapest, 1892. 152–155.

⁶¹ A kinevezés uralkodói megerősítése: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge, 799/1875 (Karton 4).

A korban bevett szokás szerint miniszteri kinevezése után Széll Kálmán lemondott képviselői mandátumáról, 1875. március 30-án azonban egyhangúlag újraválasztották kerületében. Az eredetileg Deák-párti Széll azon döntése tehát, hogy a Szabadelvű Párt pénzügyminisztere lesz, választói útján is megerősítést nyert. Mindez az esetleges ellenjelöltek számára is demoralizáló lehetett, ugyanis a mindössze pár hónappal későbbi általános képviselőválasztások alkalmával sem akadt kihívója Szentgotthárdon, 1875. július 8-án egyhangúlag nyerte el a mandátumot.⁶²

Az 1875 nyarán rendezett választásokat a Szabadelvű Párt hatalmas fölényrel nyerte meg, az ősszel megnyíló országgyűlésben 80%-os többséggel rendelkezett, ráadásul az ellenzék is megosztott volt. Széll tehát immár megfelelő politikai erővel a háta mögött kezdhette hozzá a magyar állam pénzügyeinek rendezéséhez.

⁶² VIGH Péter Levente: *Szemelvények Széll Kálmán pályakezdéséből és a korai dualizmus politikai jellegzetességei*. Történelem szakos szakdolgozat, témavezető: Ifj. Bertényi Iván. PPKE BTK, 2010. 16.